

SÜSLEMEDE SEMBOL

Sibel ARIK

M.Ü. G.S.F, Yardımcı Doçent

Summary

Symbol belonged to the past and in to day commune used in ornament. When it comes flower designs, there are numerous reasons for the popularity of them in art, but it is clear, their symbolism and their capacity to convey feelings of opulence and luxury.

Güzel Sanatlarda "SEMBÖL"ün tanımı: bir çağrışımdan doğar, ilkel dini ve büyülü bir nitelik ortaya koyar, şeklidir. Genel anlamda ise, duyuyla algılanmayan bir şeyi belirten somut şey veya işaret[1], olarak ifade edilir.

Sembol geçmişe özgüdür: günümüzde, çoğunlukla yalnız süsleme teması olarak rastlanır. Süsleme ise, bir binanın veya bir eşyanın kullanım amacı yanında göze daha güzel görünmesi için çeşitli türlerde yapılan estetik çalışmaların genel adıdır[2].

İnsanların giysilerini ve çevrelerindeki kumaşları dekoratif süslemeler ile desenlendirmesi oldukça eskiye dayanır. Genellikle kullanılan süslemeler insanların öz benliğini, yaşadıkları toplumun kültürel yapısını ve değerlerini sembolik anlamda yansıtmaları açısından önem taşımaktadır.

İlk süslemeleri Mısırlılar geliştirmişlerdir. Eski Mısır bilginlerinden Sir Flinders Petrie'nin de belirttiğine göre, Mısır'daki ilk süsleme örneklerinden bağımsız ya da köktü ona dayanmayan bir süsleme türü bulmak olanaksız değilse bile güçtür. Bu süsleme sanatının bir çeşit çizgisel matematik olduğu belirtilmiş, matematiğin harflerden önce çıktığı gibi süslemenin de sayılardan önce çıktığı ve "Süslemenin" matematiğin sanatta cisimlenmesi şeklinde olduğu söylenmiştir[3]. Kumaşlarda da desenlendirmenin başlangıcı olarak görülen ve tekrar niteliği taşıyan bu süslemeler geometrik temeldedir[4].

Doğa ile ilgili süslemeler insanların yaşam şekilleri ile paralel olarak ele alınmıştır. İlk çağlarda avcı insanların yaşamlarını devam ettirmelerinde önemli olan av hayvanlarıdır. Postlarıyla giyinme ve etyle beslenme için av hayvanı bulmak ve yararlanmak "Güzel Yaşam" için çok gereklidir. Hayvan figürlerinin süsleme unsuru olarak ele alınışı, estetiksel olarak ön

plana çıkışı "Güzel yaşam" idealine uygunluğu ile paralellik göstermektedir. Ancak avcılıktan tarıma geçiş sonucu insanların yaşamı da doğa güçleriyle bağımlı hale gelmiş; insanlar yeryüzü ile gökyüzünün, güneş ile yağmurun güzelliğini keşfetmeye başlamıştır. Bu çağda çeşitli doğa fenomenleri ve doğa güçlerinin tanrılaştırılması doğanın toplumsal ideallere uyarlanışının kanıtıdır. Süslemelerde, bitki ve hayvan motifleri yer almaya başlamıştır. Eski Mısır Tapınaklarında sütunlar papirüs sapından demetler şeklinde yapılmış; dokuma işlerinde de nilüfer çiçeği veya başka bitkisel motifler kullanılmaya başlanmıştır[5].

Kumaşların desenlendirilmesinde ilham kaynağı olan çiçekler M.Ö.2000-1600 yıllarına ait Mısır ve Girit uygarlıklarına ait örnekleriyle başlayarak her dönemde farklı kavram ve amaçlarla ilham kaynağı olmuşlardır.

Sanatta "Floral Design"ın çeşitli dönemlerde aranılır olmasında birçok nedenler yanında, çiçeklerin renk, sembolik anlamları ve ihtişamları da etkin rol oynamıştır[6]. Çoğu zaman bunların herbiri anlamı olan birer sözcük şeklinde tasarlanmıştır[4].

M.Ö.1600'lerde Girit'te Eski Minos Medeniyetine ait[M.Ö.3000-1100] deniz dalgaları formları içinde yer alan serbest formlar daha sonra Art Nouveau ve Hans Arp'ın[1887-1966] çalışmalarına ilham olmuştur[4].

Sanatta en az stilize olarak yorumlanan çiçek desenleri olan Yunan Geometrik vazo resimleri 17.-18.yy. işleme ve resimlemelerde natüralist çizime ilham olmuştur. Çiçek ressamı olarak bilinen Jan van Huysum[1682-1749], resimlerinde çiçeklerin doğal şeklini kullanmıştır.

Doğal formlarını yansıtan çiçek motifleri ile beraber, halı ve kumaş desenlerinde daha çok stilize edilmiş çiçek motifleri sıkça kullanılmıştır. Özellikle halı desenlerinde "gül" terimi birçok çiçek kaynaklı süslemelerde kullanılmıştır[6]. Gül kelimesi, Türklerde *Gül*, İranlılar için de *birçok motiflerin çiçek niteliğinde olması* şeklinde tanımlanır. Bu motif ile ilgili ilk örnek, M.Ö.2000 yıllarına ait Mısır mezar resimlerinde bulunmuştur[6].

Tüm motiflerde olduğu gibi, "Gül" doğal yapısı ve görüntüsünün yanında, mitolojik ve dini açıdan, ayrıca renkleri ile de sembolik anlamlar taşır.

Gülün kısaca tarihsel gelişimi izlenirse, ilk fosil şeklindeki kalıntıların M.Ö.3000 yılına ait olduğu saptanmıştır. M.Ö.600 yıllarına ait Sümer yazılı kaynaklarından ; "Gül"ün varlığı, "Ode to the Rose", güzelliği ile çiçeklerin kraliçesidir, şeklinde ifade edilir ve günümüzde de bu niteliğini korur. 16.yy.da gül, sömürge toplumlar tarafından Kuzey Amerika'ya getirilmiştir, Avrupa'da ise gülün tanınması ve yetiştirilmesi uzun süreli olmuştur. 1798 de imparatoriçe Josephine sarayında güllere özel yer vermiştir. Günümüzde çeşitli güllerinin yetiştirilmesi 1867 yıllarında başlamış, 1920 yıllarında çeşitlemelerinin doruğuna ulaşmıştır[7].

Mitolojide; ilk kırmızı güllerin, Aphrodite ile Adonis'in aşkı ile oluştuğu söylenir. Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite adanan çiçekler gül ve mersindir[8]. Adonis efsanesi bir toprak ve bereket öyküsüdür, köken ve kaynakları güney Akdeniz çevresine uzanır. Efsaneye göre; "...Adonis sekiz ay Aphrodite'nin yanında kalmayı seçince, tanrıçanın güzel delikanlıya olan aşkını kıskanan öbür tanrılar[Ares ya da Artemis] Adonis'in üstüne bir yaban domuzu salmışlar, kasığından yaralanan Adonis'de kanaya kanaya can vermiş. Toprağı sulayan kanından Manisa Lalesi denilen bahar çiçekleri bitmiş, öte yandan sevgilisinin yardımına koşan Aphrodite'nin ayağına diken batmış, sıyrığından akan bir damla kan tanrıçanın çiçeği olan beyaz gülü kırmızıya boyamış[8], o zamana kadar beyaz gül açan fidanlar kırmızı gül açmaya başlamış. Tanrıçanın akıttığı gözyaşlarından da gelincik çiçeği doğmuştur "[9]. Bu efsaneye göre kırmızı güller bundan sonra aşkın sembolü olmuştur.

Hıristiyanlarda sembolik olarak kırmızı güller, çarmıhdaki İsa'nın kanının etrafa dökülmesi şeklinde anlatılır. Bu aynı zamanda dünyevi aşkın sembolü olarak da günümüz ülkelerinde de geleneksel nitelik taşımaktadır[10]. Tasavvufi açıdan, gül gelip geçici aşkın sembolüdür. Kısa ömürlü oluşu, gelip geçiciliği, solup dökülmesinden dolayı bu dünyaya ve bu dünyadaki nesnel aşka benzetilir[11].

Gül, aynı zamanda Meryem'i de tanımlar; Güzellik ve mükemmellik, mutluluk ve zarafet, bakirelik ve bereket gülün sembolik anlatımıdır[10].

İslamiyet'te ise, gülün yılda bir ay açması ve ramazan ayının da yılda bir kez gelmesinden dolayı gül ağacı minareye, gül de kandile benzetilir. Gülün Hz.Muhammed'e benzetilmesi, gülün baharda açması, baharın adının adelet, adeletin de karşılığının İslamlık olmasıdır, şeklinde ifade edilir. Gül yaprakları kutsal

kitaba, özellikle üstündeki sarı tohumlarından dolayı zerefşan denilen çok değerli bir kağıtta benzetilir.

Dünya edebiyatında ise Gül, genel olarak sevgiliyi temsil eder. Doğuda gül konusunu ilk olarak işleyen İran ve Hint edebiyatlarıdır. Divan edebiyatında bazen genç bir delikanlı şeklinde canlandırılır. Eski Roma ve Yunan şiirlerinde de sevgili ve güzel anlamlarında kullanılmıştır. Özellikle halk şiirinde; aşk, sevgili, alınyazısı, talih, sevinç ve ümit sembolüdür. Türk halk kültüründe, kırmızı gül, aşk, gençlik ve sevinç; ak gül, ümit, murat; kara gül ise, talihsizlik, kötü kader ve ölümün karşılığıdır[12].

Günümüzde gülün rengiyle birlikte yarattığı etki sadece bir aşk sembolü oluşu ile sınırlı kalmayıp, zengin anlamları beraberinde taşımaktadır[13].

Kırmızı gül- aşk, saygı, hürmet

Koyu pembe gül-şükran ve minnettarlık

Açık pembe gül-hayranlık ve sempati

Beyaz gül-saygı, yüceleme ve alçak gönüllülük

Sarı gül- sevinç, neşe ve mutluluk

Turuncu gül- gayret, istek ve heves

Kırmızı ve sarı gül- şenlik ve neşe

Açık pastel tonlarda güller- nezaket, hoşluk, cana yakınlık.

Gülün oluşumu, biçimi, rengi ve yaşamı ile ilgili tüm aktarımlar, ona çiçekler içindeki sembolik anlamı açısından ayrı bir özellik kazandırmıştır ve süsleme ögesi olarak da her alanda özel bir yeri olmuştur .

Tarihsel süreçte gül, toplumların sosyal ve kültürel yapıları ile, çeşitli sanat alanlarında, yaşamlarında, yaşadıkları mekanlarda ve kullandıkları eşyalarda, doğal şekliyle veya stilize ederek, ya da esinlenerek değişik yaklaşımlarla, çiçeklerin en değerlisi olarak "sultan" olarak adlandırmış, ortak dilde "aşk, gençlik, sevinç, mutluluk, murat, ümit, saflık, bereket ...." sembolü olarak kullanmış, insanların ilk çağlarda başlayan "Güzel Yaşam" idealini, doğanın kendilerine verdiği bu muhteşem armağanın aracılığı ile birbirlerine iletmışlerdir.

KAYNAKLAR

- [1]-MEYDAN LAROUSSE. CİLT 11.S.166
- [2]-MEYDAN LAROUSSE. CİLT 11. S.672
- [3]-FISCHER Ernst. SANATIN
GEREKLİLİĞİ.S.172.Konuk Yayın.1974
- [4]-JUSTEMA William. PATTERN A Historical Panorama.
s.91.1976-London
- [5]-KAGAN Moissej. GÜZELLİK BİLİMİ OLARAK
ESTETİK VE SANAT. S.122. 1982
- [6]-NICHOLAS Purdon. CARPET ANT TEXTİLE
PATTERNS. S.6. 1996.London
- [7]-www.rose.org.p.6. 18.04.1999
- [8]-ERHAT Azra. MİTOLOJİ SÖZLÜĞÜ. s.43. 1997.
Remzi
- [9]-TOLLU Cemal. MİTOLOJİ.S.71. 1964.Güzel
San.Yayın..1964
- [10]-www.umich.edu/symbolism project. 18.04.1999
- [11]-MEYDAN LAROUSSE. CİLT 5. S. 6414-415
- [12]-MEYDAN LAROUSSE. CİLT 5. S. 6413
- [13] www.rose.org.color&symbolism. 18.04.1999